

מיכל צ'רנוביצקי

פתוח סגור פתוח

הדיון סביב הדרת נשים מציג תמונה חד גונית של חיי נשים חרדיות. במציאות ישנה קשת רחבה של סגנונות חיים של נשים חרדיות בקהילות פתוחות וסגורות, בחיי משפחה ובחיי קריירה

בחדשים האחרונים עלה נושא ההדרה המגדרית בחברה החרדית לכותרות. עם זאת, בשביל להבין תופעות כמו הפרדה באוטובוסים ודיון על לבושן של ילדות בנות שבע, צריך לרדת לשורשי ההבדלים שבין האידיאולוגיה המערבית של אחרי המהפכה הפמיניסטית לאידיאולוגיה היהודית- אורתודוקסית.

בתחילת ספר בראשית מתוארת בריאת האדם פעמיים: **וַיִּבְרָא אֱ-לֹהִים אֶת-הָאָדָם בְּצִלְמוֹ... זָכָר וּנְקֵבָה, בָּרָא אֹתָם (בראשית א כז) וַיֹּאמֶר י-הוָה אֱ-לֹהִים, לֹא-טוֹב הָיִית הָאָדָם לְבַדּוֹ; אֲעֲשֶׂה-לוֹ עֵזֶר, כְּנֶגְדּוֹ... וַיִּבֶן י-הוָה אֱ-לֹהִים אֶת הַצִּלְע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם, לְאִשָּׁה... וַיֹּאמֶר, הָאָדָם... לְזָאת יִקְרָא אִשָּׁה, כִּי מֵאִישׁ לָקַחָהּ זָאת. (בראשית ב יח - כג).** בתיאור הבריאה הראשון והמקוצר נבראו האיש והאישה יחדיו, שניהם בצלם אלוהים. שניהם שווים. בפרק הבא מתואר כי האישה נבראה לאחר האיש, מגופו של האיש, על מנת שלא יהיה לבד, וכדי להיות לו לעזר כנגדו. האיש נברא כיצור עצמאי, ואילו האישה, בריאתה, שמה

בין גברים ונשים מגיל שלוש. בקהילות רבות, בעיקר חסידיות, גברים מקפידים על שמירת העיניים ונמנעים מלהסתכל על נשים שאינן בנות משפחתם גם כשהן לבושות לפי כללי הצניעות המחמירים ביותר. ערכים אלה מצמצמים את המקום הניתן לנשים במרחב הציבורי ובמוקדי ההשפעה. בעוד גבר חרדי יכול לנהל מוסדות חינוכיים של בנים ושל בנות, ורב חרדי יכול להרצות בפני גברים ונשים, אישה חרדית יכולה לעבוד רק עם קהלים שמורכבים מנשים בלבד. נשים חרדיות אמנם מנהלות חברות ועמותות, אך בפוליטיקה החרדית הן פועלות מאחורי הקלעים ואינן יכולות לכהן כחברות כנסת או חברות מועצה. בהתנהלות התא המשפחתי ישנם הבדלים בין הקבוצות החרדיות השונות. בקהילות הסגורות ביותר נשמרים התפקידים המסורתיים במשפחה, כאשר לרוב הגבר עובד והאשה עקרת בית. בשאר חלקי החברה החרדית התא המשפחתי מתנהל בצורה די דומה לתא המשפחתי המערבי-חילוני: נשים לרוב שותפות בפרנסת המשפחה. במשפחות ליטאיות רבות הבעל תורתו אומנותו והאישה היא מפרנסת יחידה. הגברים נוטלים חלק משמעותי בגידול הילדים ומטלות הבית, החלטות מתקבלות במשותף וההתנהלות בין בני הזוג היא של שותפות לא היררכית. כמוכן שקיימים הבדלים בין משפחה למשפחה, שכמו בציבור הכללי, נובעים יותר מהרקע התרבותי והמשפחתי ופחות מההשתייכות הדתית-קהלית. אבל גם כאשר ברמה הטכנית מתנהל התא המשפחתי בשוויון, ברקע מרחפים אידיאלים והנחיות כגון "אישה כשרה עושה רצון בעלה" ו"כל כבודה בת מלך פנימה". נשים עובדות קשה בבית ומחוצה לו ולפעמים הן המפרנסות העיקריות אבל על קריירה לא מדברים, והגבר הוא זה שמחויב הלכתית לפרנס. גם כשהבעל שותף בגידול הילדים, האחריות היא על האישה. להתניות התרבותיות וההיסטוריות שמביאות למצב דומה בעולם המערבי, מתווסף תוקף דתי. <<<

היי טק שפותחות מרכזי תעסוקה לנשים חרדיות בלבד, כשהסיבה הרשמית היא הדרישה להפרדה בין גברים לנשים אך כנראה שהמטרה האמיתית היא לשמור על הנשים (וגם על הגברים) חשופות כמה שפחות להשפעת החברה החילונית. מעמדן של נשים בקבוצות החרדיות השונות מושפע ישירות מרמת הפתיחות של הקהילה, מרמת ההקפדה על צניעות והפרדה בין המינים בקהילה וכמובן מערכי דת מגדריים.

בית הכנסת, הכנסת, הבית

במרחב הדתי עצמו הגבולות ברורים לחלוטין. לימוד התורה הוא מצוותו של הגבר, והאישה נדרשת רק לסייע לו בכך. מכך נגזר שגם הפסיקה ההלכתית, בתי הדין והרבנות הקהילתית שמורים לגברים בלבד. בעוד בחברה הדתית-לאומית כבר קיימות נשים הלומדות תורה, גמרא והלכה ברמה גבוהה, ומתחילים לדבר על מתן אפשרות לנשים לקחת חלק בפסיקת ההלכה, בציבור החרדי על כל קהילותיו הנושא אפילו לא עולה לדין. הבדל נוסף מהותי בין גברים לנשים במרחב הדתי הוא שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן והדבר מביא לכך שהן אינן נוטלות חלק שווה בטקסיות הדתית. העובדה שרק גברים חייבים בתפילה במניין, בתוספת דרישות הצניעות וההפרדה מביאים לכך שכל התפקידים בבית הכנסת - חזנות, קריאה בתורה וכו' - שמורים לגברים. בעוד בחברה הדתית-לאומית צצים בתי כנסת יותר שוויוניים, בחברה החרדית זהו טאבו מוחלט.

גם בתחומי התפקידים הציבוריים שאין בהם אלמנטים דתיים, הגבולות די ברורים. הרציונל הוא שילוב של נאמנות לתפיסה מגדרית שמרנית - עיקר מקומה ותפקידה של האישה הוא בתוך המשפחה, היא לא רוצה ולא נועדה להנהגה - והקפדה על צניעות והפרדה בין המינים. החברה החרדית מפרידה

העולם האורתודוקסי נשאר עם תיאור הבריאה השני, ומאז הוא שרוי במתח מתמיד בין מערכת המוסר, הערכים וחיי היום יום המערביים, לבין עולם והאידיאה הדתיים

ותפקידה - מתייחסים לאיש. במשך אלפי שנים הרציונל העולה מן הפסוקים בפרק השני התאים למקובל בעולם המערבי, אבל מאז המהפכה הפמיניסטית, כשהעולם המערבי-ליברלי בחר בתיאור הבריאה הראשון או ויתר לחלוטין על האמונה הדתית, העולם האורתודוקסי נשאר עם תיאור הבריאה השני ומאז הוא שרוי במתח מתמיד בין מערכת המוסר, הערכים וחיי היום יום המערביים לבין עולם הערכים והאידיאה הדתיים. החברה החרדית מורכבת מקבוצות רבות, ואין דומה מקומן של הנשים בקבוצה אחת למקומן בקבוצה אחרת. ניתן להבחין בין הקבוצות השונות לפי רמת התנהלותן כגטו תרבותי ועד כמה הן פתוחות לעולם החיצוני ומקיימות אתן מגע. רוב החברה החרדית מתגוררת בערים ובשכונות נפרדות, או בשכונות מעורבות שרבים מתושביהן חרדים, אבל רמת החשיפה והמגע עם החברה הכללית שונה מקבוצה לקבוצה.

ישנן קהילות סגורות, כמו נטורי קרתא (שומרי העיר) וחלקים מהעדה החרדית, שחבריהן מתקשרים ביידיש, חשופים לתקשורת פנימית בלבד, ומתפרנסים כמעט רק בתוך הקהילה. קהילות אלו מנותקות כמעט לחלוטין מכל השפעה מערבית ומצליחות לשמר אורח חיים כמעט זהה לאורח החיים בקהילות האם באירופה של לפני מלחמת העולם השנייה. בקהילות פתוחות יותר החינוך ותרבות הפנאי לרוב נשארים בתוך הקהילה, אבל המסחר והפרנסה מתקיימים גם בחוץ. כך מתנהלות רוב הקהילות הליטאיות, רוב החסידיות וכן הקהילות החרדיות-מזרחיות. המודלים האלו לא מוחלטים. ככל שהקהילות הסגורות גדלות הן מתקשות לכלכל את עצמן וחבריהן נאלצים להתפרנס בחוץ. בקהילות הפתוחות, לעומת זאת, נעשה יותר ויותר קשה לשמר את אורח החיים החרדי הקלאסי על אמונותיו וערכיו, ולכן יש נטייה מחודשת של הסתגרות והתכנסות. כך הופיעו פתרונות יצירתיים כמו חברות

חיכל צ'רנוביצקי היא פעילה חברתית ופוליטית, חיה בחברה החרדית, עובדת הייטק, נשואה ואם לשלושה // דוא"ל: mzerno@gmail.com

צילום: אורי פלג

חיים. נשים וגברים מתחננים בגיל צעיר, ובשנות העשרים המוקדמות שלהם כבר עוסקים בלפרנס כמה ילדים. בחירות אישיות שונות מהמקובל מובילות לנידוי חברתי ואף לגיטוק מהמשפחה. תאורטית יש להן חופש בחירה בחברה הישראלית, אך ככל שהמחיר על בחירות שנחשבות לא לגיטימיות גבוה יותר, מרחב הבחירה הולך וקטן. בתמורה לכל ההגבלות הללו הן מקבלות תשובה ברורה לשאלת מהות הקיום האנושי ומטרת החיים. לכן הן מקבלות לרוב את התפקידים והמקום המיועדים להן בהבנה. מבחינתן אין מדובר בהתניות תרבותיות או בדרישות חברתיות, אלא בקיום התפקיד שיועד להן על ידי בורא עולם.

נתיבים לשוויון

מייסדי מדינת ישראל התחייבו במגילת העצמאות שהמדינה "תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות". המדינה בחרה להתמודד עם המתח שבין הזכות לשוויון - כולל שוויון על בסיס מגדרי - לזכות לחופש דת ותרבות על ידי כך שהיא מאפשרת לקהילות לנהל את חייהן בדרך גם על חשבון פגיעה בשוויון של הפרט

ועדיין נשאלת השאלה: מדוע הן מקבלות את מעמדן השונה גם כשהן חשופות לשוויון הזכויות ממנו נהנות נשים בעולם המערבי? עלינו לזכור שהן מחונכות לכך מגיל צעיר. הן מקבלות את התשובות הדתיות והאידיאולוגיות לשאלותיהן עוד בטרם הן שואלות אותן. חומות הגטו נפרצו בשנים האחרונות, אבל החומה התרבותית הגבוהה. ילדות, נערות וחלק מהנשים החרדיות נחשפות רק לספרות ולתקשורת חרדית. הטענה שנשמעת עכשיו מפי כל חרדי בתקשורת לפיה עדיף לשבת מאחור באוטובוס מאשר להיות מרוחות בענק בנתיבי אילון בלבוש מינימלי, והטענה הרווחת שנשים מערביות משלמות על המקום הציבורי הרחב שניתן להן בפגיעה בחייהן האישיים ובמשפחתן, מייצגות את רמת הדיון המקסימלית בנושאי מעמד הנשים בתוך החברה החרדית. על חופש בחירה ושוויון הזדמנויות לא מדברים. במוקדי קבלת ההחלטות נמצאים רק גברים: גדולי הדור, פוסקי ההלכה, העסקנים והפוליטיקאים כולם גברים, והנשים מאמינות שהם מבררין בשבילן את דבר השם ממקום אובייקטיבי ולא מושפע מגדרית.

הנשים מקבלות את כל הנורמות החדשות והישנות כעובדה מוגמרת, וכשהנורמה כבר התקבלה קשה מאד להלחם בה, במיוחד כשהיא מוצגת כדברי אלוקים

בין נשות משפחה לנשות קריירה

מבחינת מרחב בחירה תעסוקתי, אפשרות למימוש אישי ועצמאות כלכלית, ישנם הבדלים גדולים בין הקהילות השונות. בקהילות הסגורות מאד נשים מעטות מאיישות את המשרות ששמורות לנשים בלבד, והשאר אינן שותפות במעגל העבודה ותלויות לחלוטין מבחינה כלכלית בבעליהן והוריהן. העצמאות הכלכלית חשובה במיוחד כשהאישה בוחרת להיפרד מבעלה או לעזוב את הקהילה. בהתחשב בעובדה שבמקרים רבים היא לא תזכה לתמיכה משפחתית, מידת יכולתה לפרנס את עצמה ואת ילדיה היא הרת גורל.

בקהילות הפתוחות יותר נשים עבדו לאורך השנים בתחום החינוך, בתפקידים שאינם דורשים השכלה גבוהה, או כעצמאיות בעסקים קטנים. בחמש עשרה השנים האחרונות, בעיקר בעקבות אילוצים כלכליים, נפתחו מוסדות להשכלה גבוהה לנשים בהם לומדים מדעי המחשב, משפטים, ראיית חשבון, פסיכולוגיה, עבודה סוציאלית ועוד. הסטודנטיות הן בעיקר צעירות רווקות ממשפחות חרדיות מודרניות, או נשים נשואות שיש להן אפשרות כלכלית ללמוד לתואר ראשון או שני. במוסדות הסגורים יותר נפתחו מסלולים מקצועיים ללא תואר כשבמקביל נפתחו מרכזי תעסוקה לנשים בהם מכשירות החברות את העובדות ומאפשרות להן שעות עבודה נוחות, קרבה לבית והפרדה מגברים, תמורת עבודה בשכר נמוך מהמקובל בשוק.

בכל הקהילות יש נשים שעוסקות במוזיקה, בספרות ואפילו בקולנוע, אבל קהל היעד שלהן הוא נשים בלבד, ולמרחב היצירה שלהן אסור לחרוג מהחשיבה החרדית הממסדית המקובלת. יש עיתונאיות ושרדניות רדיו חרדיות, אבל כל זמן שהן עובדות בתקשורת החרדית הן מחויבות למגבלות צניעות שמשאירות להן פחות מקום מלגברים, ואין להן כמעט אפשרות להעביר ביקורת על הממסד החרדי.

הנשים החרדיות נהנות מהיתרונות שבמשפחה גדולה וחיים קהילתיים.

בקהילות רבות גברים מקפידים על שמירת העיניים ונמנעים מלהסתכל על נשים שאינן בנות משפחתם גם כשהן לבושות לפי כללי הצניעות המחמירים ביותר. ערך זה מצמצם את המקום הניתן לנשים במרחב הציבורי ובמוקדי ההשפעה

שרצה לכנסת או לרשות מקומית, ובכדי לעודד שילוב של נשים וגברים חרדיים בתעסוקה לעודד עסקים רגילים שיקבלו עובדים חרדיים לעבודה במקום לתמרץ מרכזי תעסוקה שמפרידים בין נשים לגברים כפי שנעשה היום. אזרחי ישראל, מחוקקיה ושופטיה יוכלו לפתור הרבה מן המתחים בין ערכי השוויון לחופש הדת כשיזכרו שמדינת ישראל לא מחויבת לחופש דת כלפי קהילות ומגזרים, אלא כלפי כל אדם באופן פרטי. מדינת ישראל צריכה לאפשר לכל אישה לחיות את חייה על פי ערכי התרבות והדת המקובלים עליה, ועם זאת למנוע ככל האפשר את האפשרות של ראשי הקהילות הדתיות לכפות על נשים, בתוך או מחוץ לקהילה, דפוסי התנהגות המנוגדים לרצונן. ///

.....

לקריאה נוספת:

משכילות ובורות - מעולמן של נשים חרדיות, ד"ר תמר אלאור

לשמוע שירת נשים. מה יקרה לשילוב הנשים בצבא כשעשרות אלפי חרדים יתגייסו לצה"ל? מדינת ישראל יכולה וצריכה לנקוט בפעולות שיקדמו מגמות של שוויון בין המינים בחברה החרדית, ויחלישו את כוחם של המבקשים להגביר את ההפרדה והדרת הנשים מהמרחב הציבורי. לדוגמה, בנוגע להפרדה באוטובוסים בג"ץ קבע שההפרדה מותרת על בסיס התנדבותי. זה אולי הפתרון הנכון תאורטית, אבל הוא בעייתי מבחינה מעשית. אשה חרדית שעולה לאוטובוס שנהוגה בו הפרדה צריכה כוחות נפש עצומים על מנת להתיישב מקדימה, למרות שהחוק מאפשר לה זאת. פתרון נכון וישים יותר הוא לאסור את ההפרדה באופן מוחלט בכל מערך התחבורה הציבורית, ולאפשר במקביל הקמת מערך הסעות פרטי למי שמעוניין בכך ולא על חשבון הקווים הציבוריים, מה שיגרום להיפוך מגמה ולהתמעטות הקווים הנפרדים. בדומה לכך, המדינה יכולה לחייב בחוק ייצוג נשי בכל מפלגה

נשים חרדיות לרוב שותפות בפרנסת המשפחה, הגברים נוטלים חלק משמעותי בגידול הילדים ומטלות הבית, החלטות מתקבלות במשותף וההתנהלות בין בני הזוג היא של שותפות לא היררכית

בתוך הקהילה, מתוך מחשבה שהפרט מוותר מרצונו על זכויות מסוימות שהיו ניתנות לו מחוץ לקהילה. זה משאיר אותנו עם כמה שאלות: הפשוטה שבהן היא האם קהילה רשאית לכפות את אורחות חייה על מבקרים מבחוץ. מה קורה כשאישה חילונית עולה על אוטובוס שרוב נוסעיו חרדים ונהוגה בו הפרדה ומעוניינת לשבת באזור של הגברים. שאלה נוספת היא מה קורה כשאדם חרדי או דתי מבקש לשמור על אמונתו גם כשהוא נמצא במקום ציבורי למרות הפגיעה במישרין או בעקיפין בעיקרון השוויון. והשאלה אולי הקשה מכל - מה המחויבות של המדינה לחופש ולשוויון של האשה החרדית עצמה בתוך הקהילה שלה. המתח בין הזכות לשוויון ללא הבדל מין לזכות לחופש דת ותרבות יגבר ככל שאחוז הדתיים והחרדים באוכלוסייה יגדל וככל שהם ישתלבו יותר במרחב הציבורי. כבר היום אנחנו מתקשים להתמודד עם חיילים שלא מעוניינים

////// ק צ ה ק ר ח ו ן

נתוני רכבת ישראל מתוך הדוחות הכספיים במיליוני ש"ח

שנה	2005	2006	2007	2008	2009	אחוז שינוי
מחזור	831	865.2	915.1	1,514.6	1,574.7	+89%
מספר עובדים	1,686	1,909	2,107	2,173	2,097	+24%
הוצאות על שכר העובדים	354 מיליון	382.7	409.2	395.4	415.8	+17%
הוצאות על שכר ההנהלה*	41.7	47.6	43.7	47.9	61.4	+47%

* יש לציין כי בעת הקפיצה הגדולה בשכר ההנהלה, בין 2008 ל-2009 ירד מספר המועסקים בהנהלה מ-47 ל-44.
* תודה ליאיר קלדור על המחקר ויצירת הטבלה

מה ניתן ללמוד מהנתונים שבטבלה? הפעילות הכלכלית של הרכבת כמעט הכפילה את עצמה בתקופה הזאת (עליה של 89% במחזור), אך העלייה במספר העובדים היתה מתונה בהרבה (24%) ואילו העלייה בהוצאה על שכר העובדים היתה אפילו נמוכה יותר (17%). כלומר, היתה עליה ריאלית בכמות העבודה שעובד עושה (כי הפעילות גדלה ומספר העובדים גדל בשיעור נמוך יותר) ובמקביל היתה ירידה ריאלית בשכר לעובד (כי מספר העובדים עלה וההוצאות על השכר עלו בשיעור נמוך יותר). בינתיים, הנהלות המובילות להפרטה מפוצות היטב ושכרן רק עולה ועולה. ניתן ללמוד מכך שמקדמי ההפרטה במשרד התחבורה רוצים לתת להנהלות שתחתם טעימה מהמעמסים הממתינים להן אחרי ההפרטה ולעודד אותן לצעוד בנתיב הזה.